

نگاهی به اقتصاد

سردبیر

ویژگی‌های حاکم بر تحولات متغیرهای کلان در نیمه نخست سال ۱۴۰۰ همانند سال پیش از آن تحت تأثیر دو عامل برونزا قرار داشت؛ عامل نخست، تداوم چالش‌ها و محدودیت‌های ناشی از اعمال تحریم‌های خصمانه بود که در سال‌های اخیر مراودات مالی و تجاری کشور را به صورت منفی تحت تأثیر قرار داده است؛ عامل دوم، تداوم شیوع بیماری کرونا در کشور بود که موجب شد اقتصاد ایران نیز همانند کشورهای دیگر با شوک منفی در هر دو بخش عرضه و تقاضا مواجه شود. در روبرویی با چنین شرایطی، بانک مرکزی در راستای دستیابی به اهداف و رسالت خود برای کنترل تورم و کمک به رشد اقتصادی و نیز تقویت ثبات اقتصاد کلان، مجموعه تدابیر و اقدام‌هایی را در حوزه‌های مختلف پولی، ارزی، اعتباری و نظارتی به انجام رساند.

از سوی دیگر، در این دوره زمانی در پی آغاز واکسیناسیون عمومی در بسیاری از کشورهای جهان از جمله ایران و به دنبال آن، کاهش محدودیت‌های اجتماعی و ارتباطی اعمال‌شده از سوی دولت‌ها، تا حدودی وضعیت زنجیره‌های ارزش جهانی و ارتباطات تجاری میان کشورها بهبود یافت که این امر آثار مساعدی در بازیابی توان اقتصادی کشورها بر جای گذاشت و پیامدهای مثبت این تحولات در اقتصاد ایران نیز نمود و تجلی یافت؛ به طوری که با وجود تداوم محدودیت‌های ناشی از تحریم‌های خصمانه، عملکرد تجارت خارجی ایران در هر دو بخش صادرات و واردات در مقایسه با مدت مشابه سال ۱۳۹۹ از رشد چشم‌گیری برخوردار شد؛ به‌ویژه در حوزه صادرات نفتی با توجه به ترمیم زنجیره‌های ارزش جهانی و بهبود سطح فعالیت‌های اقتصادی، تقاضا برای مواد اولیه و خام از جمله نفت خام در جهان افزایش یافت که به نوبه خود آثار مثبتی بر روند قیمتی این اقلام برجای گذاشت و بدین ترتیب، اقتصاد ایران در حوزه صادرات نفتی از نظر مقداری و ارزشی رشد چشم‌گیری را در مقایسه با دوره مشابه سال پیش از آن تجربه کرد.

در بخش حقیقی اقتصاد، با وجود افت ارزش‌افزوده گروه‌های "صنایع و معادن" و "کشاورزی" نسبت به مدت مشابه سال ۱۳۹۹، به دلیل بهبود عملکرد گروه‌های "نفت" و "خدمات"، در مجموع تولید ناخالص داخلی به قیمت پایه (و به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۹۵) در نیمه نخست سال ۱۴۰۰ نسبت به دوره مشابه سال پیش از آن رشد مثبت ۳/۶ درصدی را به ثبت رساند؛ ضمن آنکه تولید ناخالص داخلی بدون نفت نیز در این دوره رشد ۳/۳ درصدی را در مقایسه با مدت مشابه سال ۱۳۹۹ تجربه کرد. تحولات فصلی بخش حقیقی اقتصاد نیز نشان می‌دهد که تولید ناخالص داخلی به قیمت پایه (و به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۹۵) در فصول اول و دوم سال ۱۴۰۰ به ترتیب با رشد مثبت برابر ۶/۷ و ۱ درصد نسبت به فصول مشابه سال ۱۳۹۹ همراه بود.

تجزیه و تحلیل سیاست‌های اقتصادی

بانک مرکزی در راستای اجرای مأموریت‌های خود در زمینه کنترل تورم، تقویت ثبات مالی و کمک به رشد اقتصادی، مجموعه سیاست‌ها و اقدام‌های مختلف و متعددی را در حوزه‌های مختلف پولی، ارزی، اعتباری و نظارتی طرح‌ریزی و اتخاذ کرد که در ادامه به مهم‌ترین این موارد اشاره می‌شود.

۱. سیاست‌های پولی

در سال ۱۴۰۰، بانک مرکزی به‌منظور مدیریت نقدینگی و هدایت نرخ سود بازار بین‌بانکی حول سطوح سیاستی (هدف)، از ابزارهای اجرای سیاست پولی شامل عملیات بازار باز و تسهیلات قاعده‌مند استفاده نمود. در مورد تحولات مواضع سیاستی و عملیاتی بانک مرکزی در دوره زمانی گزارش، گفتنی است که در فروردین‌ماه سال ۱۴۰۰، موضع بانک مرکزی تزریق نقدینگی به بازار در قالب توافق بازخرید (ریپو) بود که در اردیبهشت‌ماه با توجه به وضعیت نقدینگی در بازار، رویکرد بانک مرکزی به تزریق محدود نقدینگی معطوف شد؛ با این حال در خردادماه این سال، موضع عملیاتی بانک مرکزی به کاهش نقدینگی تغییر یافت و به همین منظور، در آن دوره زمانی در دو نوبت پیاپی حراج، بانک مرکزی با سفارش‌های ارسال شده از سوی بانک‌های متقاضی موافقت نکرد. در ادامه با توجه به پیش‌بینی این بانک از وضعیت نقدینگی در بازار بین‌بانکی و کاهش نرخ سود در این بازار و با توجه به انبساط پایه پولی، این بانک از نیمه دوم خردادماه تا پایان شهریورماه موضع خود را بر جذب نقدینگی در این بازار قرار داد و به اجرای عملیات بازار باز در قالب توافق بازخرید معکوس (ریپوی معکوس) مبادرت نمود و بدین ترتیب، بخشی از آثار انبساط پولی با استفاده از این ابزار در چارچوب اجرای عملیات بازار باز خنثی شد. با در نظر گرفتن این تحولات، در شش‌ماه نخست سال ۱۴۰۰، متوسط نرخ سود موزون بازار بین‌بانکی برابر با ۱۸/۸ درصد بود که در دامنه دالان از پیش تعیین‌شده (۲۲-۱۴ درصد) و در سطوحی نزدیک به نرخ سود سیاستی قرار داشت.

همچنین، فعالیت کارگزاری بانک مرکزی برای برگزاری حراج‌های هفتگی فروش اوراق بدهی دولتی در راستای تسهیل دسترسی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری به اوراق بدهی دولت و ورود این اوراق به ترازنامه

آنها به منظور توسعه عملیات بازار باز و امکان استفاده از تسهیلات قاعده‌مند و تقویت اتکای تأمین مالی دولت به انتشار اوراق، تداوم یافت و تا پایان نیمه نخست سال ۱۴۰۰، تعداد ۱۸ مرحله حراج اوراق برگزار شد. افزون بر این، با توجه به ضرورت ترمیم سازوکار اشاعه پولی و کنترل خلق پول بانکها، سیاست کنترل رشد ترازنامه بانکها از سوی این بانک پیگیری شد. در این چارچوب، اجرای سیاست احتیاطی محدودیت بر رشد ترازنامه بانکها و مؤسسات اعتباری بر اساس "ضوابط ناظر بر کنترل مقداری دارایی‌های شبکه بانکی کشور" به منظور کنترل رشد نقدینگی و تورم پیگیری شد؛ همچنین، اجرای مصوبه الزام بانکها به نگهداری حداقل ۳ درصد از مانده کل سپرده‌های خود به صورت اوراق مالی اسلامی قابل معامله در بازار سرمایه^۲ که توسط خزانه‌داری کل کشور منتشر می‌شود، با هدف مدیریت مطلوب ریسک نقدینگی در شبکه بانکی، بهبود کیفیت ترازنامه آنها و تقویت ظرفیت استفاده از این اوراق در عملیات بازار باز و اعتبارگیری قاعده‌مند با هدف اجرای کاراتر سیاست پولی دنبال شد.

۲. سیاست‌های ارزی

سیاست‌های ارزی بانک مرکزی در چارچوب نظام ارزی شناور مدیریت‌شده، حول محور کنترل نوسانات نرخ ارز و به دنبال آن، ایجاد محیطی پیش‌بینی‌پذیر و باثبات و همچنین، هدایت نرخ ارز به سمت مسیر تعادلی سازگار با تحولات مؤلفه‌های بنیادین اقتصادی تعریف شده است. از این‌رو در شرایطی که نرخ ارز در سال ۱۳۹۹ به‌ویژه در نیمه نخست آن با نوسانات چشم‌گیری همراه بود، ثبات‌بخشی به این بازار از جمله اولویت‌های اصلی بانک مرکزی در سال ۱۴۰۰ قرار گرفت. در تحقق این مهم، بانک مرکزی تلاش نمود تا از یک سوی با مدیریت تقاضا و پاسخگویی به نیازهای واقعی ارز و از سوی دیگر، با تقویت سمت عرضه ارز، زمینه ثبات‌بخشی به بازار ارز را فراهم نماید.

از اقدامات اصلی بانک مرکزی در نیمه نخست سال ۱۴۰۰، تأمین نیازهای ارزی بخش‌های مختلف اقتصادی به‌ویژه واردات کالاهای اساسی، دارو و تجهیزات پزشکی بود؛ همچنین، با توجه به ضرورت اقدامات پُرشتاب در زمینه واکسیناسیون سراسری در کشور برای مقابله با شیوع ویروس کرونا، موضوع تأمین ارز

مورد نیاز واردات واکسن کرونا با نرخ ارز ترجیحی و تسریع در انجام امور مربوط به آن در دستور کار بانک مرکزی قرار گرفت؛ همچنین، تسهیل در تأمین ارز مورد نیاز واحدهای تولیدی و اعمال برخی مساعدت‌های مقرراتی در خصوص واردات مواد اولیه، کالاهای واسطه‌ای و تجهیزات مورد نیاز در تولید، یکی دیگر از اقدامات محوری بانک مرکزی در این زمینه به‌شمار می‌رود که در نتیجه اتخاذ این رویکرد و اولویت‌دهی به نیاز واحدهای تولیدی و مدیریت تقاضای ارز، در نیمه نخست سال ۱۴۰۰ سهمی در حدود ۸۳/۰ درصد از کل ارزش واردات گمرکی به واردات کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای اختصاص یافت.

افزون بر این، ایجاد تنوع و تسهیل در شیوه‌های بازگشت ارز حاصل از صادرات و ایفای تعهد ارزی صادرکنندگان در چارچوب "بسته سیاستی بازگشت ارز حاصل از صادرات سال‌های ۱۴۰۰-۱۳۹۷" و پیگیری این موضوع در کانون اقدامات سیاستی بانک مرکزی در زمینه تقویت عرضه ارز قرار داشت؛ در این ارتباط، با توجه به بهبود وضعیت صادرات غیرنفتی در شش‌ماهه نخست سال ۱۴۰۰ نسبت به مدت مشابه سال پیش از آن، بستر مناسبی برای تقویت عرضه ارز در بازار و تسهیل پاسخگویی به نیازهای وارداتی فراهم شد؛ همچنین، در حوزه صادرات نفتی نیز متأثر از افزایش میزان تولید و مقدار صادرات اقلام نفتی کشور و نیز افزایش بهای این محصولات در بازارهای جهانی، ارزش صادرات نفتی نسبت به مدت مشابه سال ۱۳۹۹ با رشد چشم‌گیری همراه شد.

از اقدامات دیگر انجام‌شده از سوی بانک مرکزی در چارچوب سیاستگذاری ارزی می‌توان به مواردی مانند "تأکید بر سیاست‌های ارتقای حکمرانی ریال"، "بهره‌گیری از سامانه‌های ارزی در جهت افزایش شفافیت و کارایی و پیشگیری حداکثری از بروز تخلفات"، "استفاده از سازوکار تهاثر برای مدیریت دریافت و انتقال ارز" و "ساماندهی و انتظام‌بخشی به بازار متشکل معاملات ارز ایران و تصویب دستورالعمل نهاد ناظر بر این بازار به عنوان رکن ناظر بر عملیات و معاملات بازار"، اشاره کرد.

۳. سیاست‌های اعتباری

در سال ۱۳۹۹ با توجه به بروز پیامدهای منفی اقتصادی ناشی از شیوع بیماری کرونا که هر دو سمت عرضه و تقاضای اقتصاد را تحت تأثیر قرار داده بود، محوریت سیاست‌های اعتباری در نظام بانکی به تلاش برای تخفیف آثار منفی این مسأله بر اقتصاد خانوارها و کسب‌وکارها معطوف شد. تداوم مشکلات و قیود تحمیلی به محیط اقتصاد کشور ناشی از شیوع گسترده بیماری کرونا در نیمه نخست سال ۱۴۰۰ موجب شد تا حمایت از بخش‌های آسیب‌دیده از این محل، همچنان در اولویت سیاست‌های اعتباری نظام بانکی قرار داشته باشد. در این چارچوب، بانک مرکزی با هدف حمایت از خانوارها و صاحبان مشاغل و کسب‌وکارهای آسیب‌دیده از کرونا، مصوبات ستاد ملی مدیریت کرونا را در خصوص "حمایت‌های بانکی در زمینه تمدید مهلت‌های زمانی مقرر در قانون تسهیل تسویه بدهی بدهکاران شبکه بانکی کشور به مدت شش ماه دیگر (تا پایان شهریور ماه ۱۴۰۰)"، "تمدید مهلت ثبت‌نام و پرداخت تسهیلات به صاحبان کسب‌وکارهای به شدت آسیب‌دیده از کرونا و نیز حوزه‌های گردشگری، ورزش و جوانان، فرهنگ و هنر و حمل و نقل ریلی و هوایی" و "لزوم خودداری بانک‌ها و مؤسسات اعتباری از صدور گواهی‌نامه عدم پرداخت و برگشت چک در صورت عدم موجودی کافی اشخاص برای چک‌های صادره با سررسید اول تا بیستم اردیبهشت‌ماه سال ۱۴۰۰"، برای اجرا به شبکه بانکی ابلاغ کرد.

همچنین، در راستای اجرای تکالیف محوله به نظام بانکی در قالب قانون بودجه سال ۱۴۰۰ کل کشور، بانک مرکزی نسبت به ابلاغ این تکالیف و سازوکار انجام آن به شبکه بانکی اقدام کرد که از آن جمله می‌توان به تکالیفی مانند "اعطای تسهیلات قرض‌الحسنه ازدواج از محل پس‌انداز و جاری قرض‌الحسنه شبکه بانکی"، "تعیین سهمیه هر یک از بانک‌ها بابت پرداخت تسهیلات احداث و نوسازی واحدهای مسکونی روستایی و شهری"، "تعیین سهمیه بانک‌های عامل در پرداخت تسهیلات اشتغال مولد از طریق نهادهای حمایتی"، "پرداخت تسهیلات قرض‌الحسنه ودیعه، خرید یا ساخت مسکن برای خانوارهای فاقد مسکن"، "امکان ترهین زمین‌های دولتی نزد بانک‌ها برای دریافت تسهیلات لازم جهت اجرای طرح‌های

تأمین مسکن و اعطای تسهیلات تلفیقی (از محل منابع دستگاه‌های اجرایی، شبکه بانکی و صندوق توسعه ملی) به طرح‌های تولیدی و اشتغال‌زا را نام برد.

افزون بر این، در حوزه تأمین مالی مسکن، شورای پول و اعتبار با افزایش سقف‌های تسهیلات «ساخت و خرید مسکن» و «جعاله مسکن» از محل اوراق گواهی حق تقدم استفاده از تسهیلات مسکن و امکان پرداخت حداکثر ۱۰ درصد از اوراق صادره برای پرداخت تسهیلات ودیعه مسکن با سقف‌های معین، موافقت کرد. در حوزه تأمین مالی خرد نیز موضوع‌هایی مانند افزایش در سقف کارت اعتباری مرابحه، تسهیلات مشاغل خانگی، تسهیلات قرض‌الحسنه ضروری و عادی بانک‌ها، تسهیلات قرض‌الحسنه اشتغال و تسهیلات قرض‌الحسنه اعطایی بابت خرید انشعابات و توسعه خانگی و کارگشایی امور کسب و کار خرد روستایی توسط شورای پول و اعتبار و نیز تدوین شیوه‌نامه اعطای کارت رفاهی و تأمین مالی زنجیره تولید از مهم‌ترین اقدامات انجام‌شده در این دوره بوده است.

در خصوص طرح‌های خاص و ویژه تأمین مالی تولید، سیاست حمایت از بنگاه‌های کوچک و متوسط با ابلاغ دستورالعمل تأمین مالی بنگاه‌های اقتصادی کوچک و متوسط در سال ۱۴۰۰ نیز تداوم یافت. در چارچوب این دستورالعمل، بنگاه‌های معرفی‌شده از سوی کارگروه‌های استانی، واحدهای با فروش قابل قبول، بنگاه‌های متوقف و یا در حال فعالیت کمتر از ظرفیت اسمی، بنگاه‌های فاقد فعالیت و فروش در سال‌های گذشته، بنگاه‌های دارای مطالبات از دولت و نیز واحدهای برخوردار از اشتغال پایدار در صدر اولویت تأمین مالی قرار گرفتند. افزون بر این، اعطای تسهیلات به شرکت‌های دانش‌بنیان و بهبود فرایند تأمین مالی زنجیره‌های تولید از اقدامات دیگر انجام‌شده در حوزه اعتباری نظام بانکی است.

۴. سیاست‌های نظارتی

بانک مرکزی در راستای تقویت ثبات مالی، شناسایی ریسک‌های سیستمی و در نهایت، اطمینان از صحت عملکرد نظام اقتصادی کشور، با پیگیری نظارت مؤثر بر بانک‌ها و مؤسسات اعتباری، مجموعه اقدام‌هایی را به انجام رساند که از مهم‌ترین آنها می‌توان موارد زیر را برشمرد:

- ✓ تداوم پیگیری سیاست‌های احتیاطی کنترل رشد ترازنامه بانک‌ها (اصلاح کمی و کیفی رشد ترازنامه) با هدف ایجاد هماهنگی میان مقررات نظارتی با سیاست‌های پولی و نیز کنترل رشد نقدینگی و تورم از مسیر کنترل خلق پول در شبکه بانکی،
- ✓ تصویب و ابلاغ ضوابط "حداقل الزامات مدیریت ریسک اعتباری در مؤسسات اعتباری" با تأکید بر ایجاد چارچوب مدیریت ریسک اعتباری با توجه به ماهیت، اندازه و پیچیدگی فعالیت مؤسسه اعتباری و تعیین راهبرد و خط‌مشی ریسک اعتباری، رویه‌های ارزیابی اعتباری و نظام‌های شناسایی، پایش و کنترل ریسک اعتباری،
- ✓ تسهیل تسویه بدهی بدهکاران شبکه بانکی با تمدید مهلت‌های مقرر در قانون تسهیل تسویه بدهکاران شبکه بانکی کشور،
- ✓ تکمیل فرایند اجرای کامل قانون جدید صدور چک با ابلاغ اصلاحات به‌عمل آمده در قانون با تأکید بر ساماندهی استفاده از چک‌های تضمین‌شده و لزوم احراز هویت متقاضی و ذی‌نفع توسط مؤسسه اعتباری و استعمال صحت مشخصات ایشان از سامانه نظام هویت‌سنجی الکترونیکی بانکی و اطلاع‌رسانی و فرهنگ‌سازی در خصوص قانون جدید و الزام به نقل و انتقال چک‌های جدید در سامانه صیاد،
- ✓ بازنگری در دستورالعمل تملک سهام بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی و نیز رفع موانع اعطای تسهیلات به شرکت‌های کارگزاری و شرکت‌های سرمایه‌گذاری در چارچوب ضوابط و مقررات،
- ✓ پیگیری اجرای "دستورالعمل واگذاری اموال مازاد به منظور آزادسازی منابع مؤسسات اعتباری جهت تأمین مالی تولید"،
- ✓ نظارت بر اجرای "دستورالعمل امهال با هدف حذف سود مرکب و جلوگیری از فشار مضاعف بر فعالین اقتصادی"،

- ✓ ابلاغ اختصاص ۵۰ درصد از منابع هر استان به مصارف همان استان برای تقویت و تسهیل در دسترسی به منابع بانکی در استان‌ها،
- ✓ نظارت بر حسن اجرای سیاست‌های ستاد ملی مدیریت بیماری کرونا برای حمایت از کسب‌وکارهای آسیب‌دیده ناشی از شیوع بیماری کرونا،
- ✓ همکاری با دستگاه قضایی برای حل مشکلات واحدهای تولیدی بدهکار به شبکه بانکی.

تحولات بخش حقیقی اقتصاد

بر اساس آخرین برآوردها در خصوص عملکرد تولید ناخالص داخلی کشور، در نیمه نخست سال ۱۴۰۰ تولید ناخالص داخلی به قیمت پایه و به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۹۵ نسبت به دوره مشابه سال پیش از آن، نرخ رشد ۳/۶ درصدی را به ثبت رساند؛ همچنین، تولید ناخالص داخلی بدون نفت نیز در این دوره رشد ۲/۳ درصدی را در مقایسه با نیمه نخست سال ۱۳۹۹ تجربه کرد.

در نیمه نخست سال ۱۴۰۰ ارزش‌افزوده گروه کشاورزی متأثر از خشکسالی و کاهش تولید محصولات زراعی، نسبت به دوره مشابه سال پیش از آن با افت ۲/۴ درصدی مواجه شد؛ همچنین، ارزش‌افزوده گروه صنایع و معادن نیز در نیمه نخست سال ۱۴۰۰ با کاهش ۱/۵ درصدی روبه‌رو بود. مروری بر اجزای گروه صنایع و معادن نشان می‌دهد که در این دوره ارزش‌افزوده زیربخش‌های "صنعت"، "آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه" و "تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا" با رشد به ترتیب ۱/۴، ۵/۴ و ۳/۶ درصدی و زیربخش‌های "استخراج معدن" و "ساختمان" با افت به ترتیب ۱/۳ و ۱۳/۶ درصدی نسبت به مدت مشابه سال ۱۳۹۹ همراه بودند. در گروه نفت در این دوره، متأثر از افزایش تولید و صادرات نفت خام، گاز طبیعی و میعانات گازی، ارزش‌افزوده این بخش رشد ۲۰/۰ درصدی را نسبت به دوره مشابه سال ۱۳۹۹ به ثبت رساند. ضمن آنکه ارزش‌افزوده گروه خدمات در نیمه نخست سال ۱۴۰۰ نسبت به نیمه نخست سال ۱۳۹۹ در بیشتر موارد متأثر از کاهش محدودیت‌های اقتصادی ناشی از شیوع بیماری کرونا (مانند کاهش نسبی فاصله‌گذاری‌های اجتماعی) برابر ۵/۴ درصد افزایش یافت.

در خصوص عملکرد مؤلفه تشکیل سرمایه در اقتصاد کشور در این دوره، گفتنی است که تشکیل سرمایه ثابت ناخالص بخش‌های ساختمان و ماشین‌آلات (به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۹۵) در نیمه نخست سال ۱۴۰۰ نسبت به دوره مشابه سال پیش از آن به ترتیب با افت ۱۴/۱ درصدی و رشد ۱۱/۰ درصدی همراه بود. افزایش تشکیل سرمایه در بخش ماشین‌آلات در این دوره به دلیل افزایش واردات کالاهای سرمایه‌ای و نیز تقویت تشکیل سرمایه در ماشین‌آلات تولید داخل رقم خورده است. در مجموع متأثر از تحولات پیش‌گفته، تشکیل سرمایه ثابت ناخالص در شش‌ماهه نخست سال ۱۴۰۰ نسبت به شش‌ماهه نخست سال ۱۳۹۹ با افت ۶/۴ درصدی مواجه بود.

تحولات بخش اسمی اقتصاد

الف) وضعیت متغیرهای حوزه پولی و اعتباری

حجم نقدینگی در پایان شهریورماه سال ۱۴۰۰ به رقم ۴۰۶۷۶,۰ هزار میلیارد ریال رسید که نسبت به پایان اسفندماه ۱۳۹۹ برابر با ۱۷/۰ درصد رشد نشان می‌دهد. پایه پولی در پایان شهریورماه ۱۴۰۰ با رشدی برابر ۱۳/۱ درصد نسبت به پایان اسفندماه ۱۳۹۹ به ۵۱۸۹,۲ هزار میلیارد ریال رسید که نسبت به رشد شهریورماه سال ۱۳۹۹ (برابر ۵/۴ درصد)، برابر ۷/۷ واحد درصد افزایش نشان می‌دهد. عامل اصلی رشد پایه پولی در شهریور ماه ۱۴۰۰، خالص مطالبات بانک مرکزی از بخش دولتی با سهمی فزاینده برابر با ۵/۷ واحد درصد بوده است. دلیل اصلی افزایش مطالبات بانک مرکزی از بخش دولتی در این دوره، استفاده دولت از وجوه تنخواه‌گردان خزانه در ماه‌های ابتدایی سال ۱۴۰۰ بوده است.^۱

خالص سایر اقلام بانک مرکزی از بخش دولتی با سهمی کاهنده برابر ۰/۳ واحد درصد، تنها عامل کاهنده پایه پولی در سال ۱۳۹۹ بوده است؛ همچنین، در پایان شهریور ماه ۱۴۰۰ ضریب فزاینده نقدینگی

۱. براساس مصوبه مورخ ۱۴۰۰/۰۳/۲۶ هیأت وزیران، سقف مجاز تنخواه‌گردان خزانه از ۳ درصد به ۴ درصد (سقف مجاز تنخواه‌گردان خزانه از ۴۱۲/۱ به ۵۴۹/۵ هزار میلیارد ریال) افزایش یافت.

به رقم ۷,۸۳۹ رسید و نسبت به پایان سال ۱۳۹۹، برابر ۳/۵ درصد افزایش یافت که در مقایسه با رشد سال ۱۳۹۹ (برابر با ۱۱/۱ درصد)، به میزان ۷/۶ واحد درصد کاهش نشان می‌دهد. گفتنی است، عامل اصلی افزایش ضریب فزاینده نقدینگی در این دوره، ناشی از کاهش نسبت ذخایر اضافی بانک‌ها به سپرده‌ها و کاهش نسبت اسکناس و مسکوک در دست اشخاص به سپرده‌ها در پایان شهریورماه ۱۴۰۰ نسبت به پایان سال ۱۳۹۹ بوده است. کل تسهیلات پرداخت شده شبکه بانکی کشور به بخش‌های مختلف اقتصادی در شهریورماه ۱۴۰۰ برابر ۱۲۴۱۰,۸ هزار میلیارد ریال بوده که نسبت به رقم دوره مشابه سال پیش از آن به میزان ۵۷/۹ درصد افزایش نشان می‌دهد. عملکرد تسهیلات پرداختی به تفکیک هدف از پرداخت نشان می‌دهد که حدود ۶۷/۵ درصد از تسهیلات پرداخت شده در شش ماهه نخست سال ۱۴۰۰ صرف تأمین مالی سرمایه در گردش واحدهای تولیدی شده که به‌طور خاص این نسبت برای بخش صنعت و معدن در حدود ۷۹/۱ درصد بوده است. نسبت مطالبات غیر جاری به کل تسهیلات اعطایی (ارزی و ریالی) در پایان شهریورماه سال ۱۴۰۰ به ۶/۸ درصد رسید که نسبت به دوره مشابه سال پیشین (برابر ۸/۷ درصد) برابر ۱/۹ واحد درصد کاهش نشان می‌دهد.

ب) تحولات بخش خارجی اقتصاد

بر اساس برآوردهای مقدماتی، در شش ماهه نخست سال ۱۴۰۰، تراز حساب جاری کشور با مازاد ۵۹۹۷ میلیون دلاری همراه شد؛ این در حالی است که در دوره مشابه سال پیش از آن، این حساب با کسری ۱۸۲۸ میلیون دلاری مواجه بود. در نیمه نخست سال ۱۴۰۰، حساب کالا با حدود ۸۰۷۳ میلیون دلار مازاد و حساب خدمات با کسری ۲۲۲۵ میلیون دلاری روبه‌رو شد. در این خصوص گفتنی است که با وجود تداوم تحریم‌ها و پیامدهای منفی ناشی از آن بر عملکرد تجاری کشور، در پی کاهش چشم‌گیر محدودیت‌های ناشی از شیوع بیماری کرونا در عرصه تجارت بین‌الملل (مانند کاهش محدودیت‌ها در زمینه حمل و نقل بار و ترمیم تدریجی زنجیره ارزش جهانی) و افول آثار آن بر جریان بازرگانی خارجی کشور، در شش ماهه نخست سال ۱۴۰۰ ارزش صادرات کالایی در هر دو بخش نفتی و غیرنفتی در مقایسه با دوره

مشابه سال ۱۳۹۹ رشد چشم‌گیری را تجربه کرد. در نیمه نخست سال ۱۴۰۰ ارزش صادرات نفتی با رشد چشم‌گیر ۱۱۸/۲ درصدی نسبت به دوره مشابه سال پیش از آن، به حدود ۱۸/۷ میلیارد دلار رسید؛ همچنین، در این دوره ارزش صادرات غیرنفتی برابر ۱۷/۴ میلیارد دلار بود که نسبت به دوره مشابه سال ۱۳۹۹ با رشد ۵۰/۶ درصدی همراه شد.

در شش‌ماهه نخست سال ۱۴۰۰ ارزش واردات کالا (فوب) در حدود ۲۸,۰ میلیارد دلار بود که نسبت به شش‌ماهه سال ۱۳۹۹ برابر ۳۳/۷ درصد افزایش نشان می‌دهد. بخشی از این افزایش در ارزش واردات کالا در این دوره را می‌توان در چارچوب افزایش قیمت اقلام وارداتی (به دلیل رشد چشم‌گیر هزینه‌های حمل‌ونقل در سطح بین‌المللی و افزایش نرخ تورم در کشورهای خارجی) ارزیابی کرد. در شش‌ماهه نخست سال ۱۴۰۰، کسری حساب خدمات نسبت به دوره مشابه سال پیش از آن با افزایش ۶۷/۱ درصدی مواجه شد و تحولات اجزای این حساب نیز رشد به ترتیب ۵۴/۵ و ۵۹/۹ درصدی ارزش صادرات و واردات خدمات در مقایسه با مدت مشابه سال ۱۳۹۹ را نشان می‌دهد. در این دوره، تحت تأثیر کاهش محدودیت‌های اعمال‌شده در خصوص تردد فرامرزی مسافر، صادرات و واردات خدمات در حوزه‌های خدمات حمل‌ونقل بار و مسافر و نیز خدمات مسافرت تجاری و شخصی با افزایش چشم‌گیری نسبت به مدت مشابه سال پیش از آن همراه شد.

مجموع بدهی‌ها و تعهدات خارجی کشور (بدون احتساب معوقات) در پایان شهریور ماه ۱۴۰۰ رقم ۱۸/۳ میلیارد دلار بود که ۵۰/۶ درصد (۹/۳ میلیارد دلار) آن را تعهدات بالقوه و ۴۹/۴ درصد (۹,۰ میلیارد دلار) آن را تعهدات بالفعل (بدهی‌های خارجی) تشکیل می‌داد. در پایان این دوره، سهم بدهی‌های کوتاه‌مدت از کل بدهی‌های خارجی (تعهدات بالفعل) ۲۷/۲ درصد و سهم بدهی‌های بلندمدت از کل بدهی‌های خارجی در دوره زمانی یادشده ۷۲/۸ درصد بوده است.

پ) تحولات بازار دارایی‌ها

در شش‌ماهه نخست سال ۱۴۰۰، متوسط نرخ اسمی یورو در بازار غیررسمی برابر با ۲۹۲,۹ هزار ریال بود که نسبت به مدت مشابه سال ۱۳۹۹ برابر ۳۱/۱ درصد افزایش نشان می‌دهد؛ همچنین، متوسط نرخ هر دلار آمریکا در این دوره برابر با ۲۴۶,۱ هزار ریال بود که در مقایسه با شش‌ماهه نخست سال ۱۳۹۹ به میزان ۲۴,۰ درصد افزایش یافت. قیمت تمامی قطعات سکه طلا نیز در نیمه نخست سال ۱۴۰۰ نسبت به مدت مشابه سال پیش از آن افزایش یافت که در این میان، ربع‌سکه با ۴۳/۲ درصد و سکه تمام طرح جدید با ۱۸/۸ درصد به ترتیب بیشترین و کمترین افزایش را به خود اختصاص دادند.

در شش‌ماهه نخست سال ۱۴۰۰، شاخص کل بورس و ارزش بازاری بورس نسبت به مدت مشابه سال ۱۳۹۹ به ترتیب با ۱۳/۱ و ۷/۲ درصد کاهش همراه بودند؛ همچنین، در فرابورس نیز در شش‌ماهه نخست سال ۱۴۰۰ شاخص کل و ارزش بازار به ترتیب برابر ۱۶/۸ و ۱/۲ درصد نسبت به مدت مشابه سال ۱۳۹۹ افزایش یافتند.

جمع‌بندی

سال ۱۴۰۰ در شرایطی آغاز شد که در کنار محدودیت‌های موجود در زمینه مبادلات مالی و تجاری خارجی متأثر از اعمال تحریم‌های خصمانه، پیامدهای منفی ناشی از شیوع بیماری کرونا در هر دو بخش عرضه و تقاضا همچنان تداوم یافته بود، بنابراین، در رویارویی با این قیود برونزا، بانک مرکزی در سیاست‌گذاری و استفاده از ابزارهای خود با شرایط پیچیده‌ای مواجه بود؛ از یک سوی، افزون بر رشد بالای کل‌های پولی، نرخ تورم در بیشتر موارد متأثر از عوامل سمت عرضه اقتصاد - که کنترل آنها از اختیار سیاستگذار پولی خارج است - با فشار افزایشی همراه بود؛ از سوی دیگر، بخش حقیقی اقتصاد به دلیل افزایش هزینه‌های تولید با مشکلات فراوانی روبه‌رو بود که آثار خود را به شکل تشدید نیاز نقدینه‌خواهی بنگاه‌های اقتصادی نمایان می‌ساخت. از این‌رو با توجه به ماهیت نیروهای مؤثر بر افزایش سطح عمومی قیمت‌ها در این دوره و نیز بروز فشار دوچندان به بنگاه‌های اقتصادی، در عمل استفاده از ابزار نرخ سود

سیاستی برای کنترل و کاهش نرخ تورم، احتمال بروز مخاطرات و مشکلات جدی به‌ویژه برای بخش حقیقی اقتصاد را به دنبال داشت. در رویارویی با این شرایط، بانک مرکزی اهداف چندگانه‌ای را مورد پیگیری قرار داد و تلاش نمود با برقراری ثبات در بازار ارز و مدیریت و کنترل رشد کل‌های پولی، از افزایش شدید نرخ تورم در اقتصاد جلوگیری نماید و در عین حال، با پیگیری و اجرای سیاست‌های اعتباری مختلف، تأمین مالی واحدهای تولیدی را تسهیل نماید.

همچنین، یکی از مهم‌ترین رویدادهای این دوره که بر تغییر خط‌مشی و رویکرد سیاست‌گذاری اقتصادی کشور در دوره‌های آتی دلالت خواهد داشت، استقرار دولت سیزدهم در مرداد ماه سال ۱۴۰۰ است. به‌منظور دستیابی به اهداف ترسیم‌شده از سوی دولت سیزدهم، بانک مرکزی نیز محورهای اصلی سیاست‌گذاری خود را بر پایه ثبات‌بخشی و پیش‌بینی‌پذیری بازار ارز، اصلاح نظام بانکی، مدیریت رشد کل‌های پولی، کنترل رشد ترانزنامه بانک‌ها و مؤسسات اعتباری از طریق بهبود نسبت‌های نظارتی و سلامت بانکی، بسترسازی برای هدایت اعتبار به سمت فعالیت‌های مولد اقتصادی و فعال‌سازی تعاملات مالی و تجاری با کشورهای طرف تجاری، بازتعریف و بازآرایی نموده و در اولویت دستور کار خود قرار داده است.

